de broederlijke liefde, éér het zoover komt. Maar wij gaan nog een stap verder.

De kostwinner of de vrouw van dat gezin wordt ziek. Dan komt er wel waarlijk *nood*. De Diaconie ondersteunt; maar ook die ondersteuning tast het kiesrecht niet aan. Wel is de eerste eigenschap van onderstand in den zin der Kieswet aanwezig: er is *nood*. Maar nog niet de tweede: het gezin behoort nog niet tot de paupers. (Zie o.a. Elenbaas over de Kieswet). Men gevoelt, dat er dus geen sprake van is, dat diaconale hulp aan fatsoenlijke arbeidersgezinnen in gevallen van ziekte, overlijden, tijdelijke werkloosheid, strenge winterkoude, enz. van het kiesrecht zou mogen uitsluiten. Een Diaconie, die over voldoende middelen beschikt en haar plicht verstaat, zal slechts bij uitzondering een armlastige in den zin der Kieswet te noteeren hebben.

Voor tweeërlei is hier dus dezer dagen voor onze diakenen zorg te dragen:

1e dat zij van de door hen ondersteunde broederen geen andere opgeven dan die waarlijk door de Kieswet bedoeld worden. En dat zullen er — zoo zij hun roeping getrouw konden zijn — zeer weinigen zijn;

2e dat zij, wanneer straks tusschen 23 Maart en 21 April de kiezerslijst ter lezing ligt, terdege nota nemen of ook geen anderen dan de door hen opgegevenen van de kiezerslijst geschrapt zijn.

Het is waarlijk al erg genoeg, dat er armoede zijn kan, die met kiesrechtderving gestraft wordt, — laat ons waken, dat hier geen streep verder gegaan wordt dan de wet vordert.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

Dr. P. D. Chantepie de la Saussaye, hoogleeraar te Leiden. Het Christelijk Leven. Haarlem. De Erven F. Boon. 1910.

I.

De bepaling in de Wet op het Hooger Onderwijs, dat aan de openbare Universiteiten in de Faculteit der Godgeleerdheid onderwijs moet worden gegeven in de zedekunde, is voor de Christelijke ethiek, om het op zijn zachtst te zeggen, niet gunstig geweest.

In de dagen toen de Wet werd gemaakt, was ten onzent de onderscheiding opgekomen van zedekunde en zedeleer. Een op zich zelf vrij onschuldige en ook wel bruikbare, indien men haar verstaat als *theoretische* tegenover *praktische* ethiek.

Aan een levensleer, het zij dan descriptief of praescriptief, dient toch vooraf te gaan een theorie omtrent vragen als die over *ontstaan* en *wezen* van het zedelijke.

Bedenkelijk werd deze onderscheiding echter toen men onder zedekunde of *theoretische* ethiek de „streng wetenschappelijke", wijl van alle vooroordeelen onafhankelijke en daarom „praedikaatlooze ethiek" ging verstaan en daartegenover de zedeleer, wijl aan voor-oordeelen en „geloofsovertuigingen" gebonden, als minderwaardig ging aanzien en daarom buiten het akademisch domein sloot.

Alsof ook een *theorie* omtrent vragen als de hier genoemde, krachtens het innig verband tusschen levensbeschouwing en wereldbeschouwing, van „voor-oordeelen" en „geloofsovertuigingen" ooit vrij zou zijn.

En nog bedenkelijker werd de zaak, toen men de dûs tot eere gebrachte zedekunde kortweg met de *wijsgeerige ethiek* en de dûs gedenigreerde zedeleer met de *theologische ethiek* ging identificeeren. Een bovendien onjuiste vereenzelving, wijl de wijsgeerige ethiek evenzeer haar praktisch of „gedragregelend" element, als de theologische haar theoretisch of „beschouwend" element heeft. Want, al is het ook waar, dat vragen naar het ontstaan en het wezen van het zedelijke, van den plicht, de deugd en het goed, van het geweten en van de zedelijke beoordeeling, sedert in de 17e eeuw zich de philosophie van de theologie gemancipeerd had, weer meer op den voorgrond kwamen, even waar is, dat de theologische ethiek zoo bij Roomschen als Protestanten met deze theoretische vragen toch rekening had gehouden en nog houdt.

Maar hoe onjuist de bovengenoemde vereenzelving ook is, zij heeft als gevolg gehad, dat nu jaren lang aan onze openbare universiteiten, behoudens enkele uitzonderingen, geen Christelijke Ethika is onderwezen.

Onder den naam van Zedekunde is bijna steeds de Wijsgeerige ethiek voorgedragen.

Sprekend van *die* Universiteiten zegt nu ook Prof. de la Saussaye in de voorrede van zijn hier door mij te bespreken boek: „Velen wijden eenzijdig hun aandacht aan wijsgeerige moraal; het is opmerkelijk dat ten onzent in de theologische faculteiten, nu ruim 30 jaren lang, behoudens twee uitzonderingen (Beets te Utrecht en schrijver dezes te Leiden) steeds philosophische, geen christelijke moraal is gedoceerd."

Ik weet niet of het met die maar *twee* uitzonderingen nu wel geheel in den haak is. Maar mettemin is dit woord een onwraakbaar getuigenis, dat het voorschrift der Wet omtrent het doceeren van Zedekunde voor de Christelijke ethiek ongunstig, is geweest.

Een omstandigheid, die op haar beurt niet gunstig is geweest voor Theologie en Kerk.

De theologische ethiek raakte, verbannen van de universiteiten, en was er nog erger aan toe dan haar medebannelinge, de theologische dogmatiek, die althans een onderdak in de seminariën vond.

Uitgesloten van het akademisch domein, werd bij de jongere generatie der wetenschappelijk gevormden voor haar geen belangstelling meer gewekt. Straks als predikers en zielzorgers opgetreden, bepaalt zich de kennis der Ethica van de aldus akademisch gevormden, tenzij *eigen studie* aanvult, allereerst tot de Historia philosophiae moralis. Verder tot dat deel der zoo in de mode zijnde Sociologie, hetwelk handelt van de Zedenkunde of Ethographie, wat nog iets anders is dan zedekunde, en bij dezen schat van geleerdheid komt dan ook nog wat kennis van heidensche ethiek met name van die van het Buddhisme.

Nu valt r jette ontkennen, dat onder al dit geleerd ethisch apparaat dat laatste stuk, met het oog op de, ook zeer in de mode zijnde, nieuwere Theosophie, voor prediker en zielsorger nogwel het minst onbruikbare is. Maar evenmin valt te ontkennen, dat wat hij van ethiek het meest noodig heeft te weten, in zijn toerusting ontbreekt. Het laat zich dan ook voorzien, dat hij èn als *prediker*, wijl de prediking, die zich immers tot heel de menschelijke ziel heeft te richten, naast een dogmatisch en mystiek, ook een ethisch element niet mag missen, èn als *conducteur de conscience*, teleurstellingen zal hebben èn geven.

Het is dan ook denkbaar, dat „voorzienige" studenten, die zich dûs zien toerusten, bij zich zelf denken, al zullen zij het ook om meer dan een reden niet zeggen:

Gern erlassen wir dir diese moralische Delikatesse.

Onder deze omstandigheid is het bijzonder te waardeeren, dat Prof. Chantepie de la Saussaye zich door het hoog opdoen van „streng wetenschappelijk" en „ethika die geen praedikaat duldt", niet heeft laten verbijsteren. Door toch zijn onderwijs in de Zedekunde zoo in te richten, dat het een doceeren van *Christelijke* moraal bleef, heeft hij zijnerzijds de nadeelige gevolgen van de wetsbepaling gemitigeerd.

Dit blijkt uit zijn boek.

Want wel waarschuwt de schrijver van Het Christelijk Leven ons in zijn Voorrede tegen het „in dit zijn geschrift een stenogram of dictaat van zijn colleges zien". Maar ook uit de omstandigheid, dat hij in dieselfde Voorrede, bij het brengen van zijn dank aan hen, die tot de uitgave van het boek heben medegewerkt, ook gedenkt „het aandeel dat zijn studenten aan zijn arbeid hebben gehad", mag zeker worden afgeleid, dat er bij wat op de katheder werd voorgedragen en wat in het boek wordt geboden, congenialiteit is.

Metterdaad is dit boek dan ook een *Christelijke ethiek*. Het eert het Christenhart — men vergunne mij deze ietwat klinkende, maar daarbij zeer gemeende uitdrukking, — van den Schrijver, dat hij zich, ook als academisch docent, niet schaamt het evangelie van Christus.

En met te meer sympathie begroet ik de verschijning van dit boek, omdat onze eigen wetenschappelijke literatuur, wat de nieuwere betreft, op dit gebied zoo arm is. Het Christelijk Leven toch is het eerste meer omvangrijke werk dat over Christelijke moraal, althans van protestantsche zijde, na vele jaren ten onzent verschijnt.

Want wel verscheen nog in 1894 de Zedenleer van den Amsterdamschen oud-hoogleeraar Dr. S. Hoekstra; maar „Christelijk" in den zin van „de bron en de kracht van het christelijk-zedelijk leven zoeken in de geloofsgemeenschap met Jezus Christus en door Hem met God", zooals de la Saussaye het in de voorrede van zijn Het Christelijk Leven omschrijft, — is een praedikaat dat de moderne-theoloog Dr. Hoekstra aan de door hem in zijn Zedenleer voorgedragen moraal, zeker ook zelf niet zou hebben toegekend.

Deze christelijke ethiek welke de Leidsche hoogleeraar „van studenten, predikanten en beschaafde christenen biedt" zal men niet lezen zonder getroffen te zijn door tal van schoone gedachten en rake opmerkingen. Wie zich ooit geroepen mocht voelen Lichtstralen uit de werken van den heer Chantepie de la Saussaye te verzamelen, zal uit dit zijn werk vele kunnen opvangen.

Er komen echter ook „toespelingen en zetjes", bepaald aan het adres van ons gereformeerden in voor, waar men, rekening houdend met het *odium theologicum*, wel altijd een psychologische verklaring voor kan vinden, maar die men, naar de norm van ethische beoordeeling niet altijd kan goedkeuren.

Het ten vorigen jare verschenen eerste deel van Het Christelijk leven bevat mèt een Inleiding, de eerste drie en 1e. begin der vierde van de vijf hoofdafdeelingen waaruit het geheele werk bestaan zal.

Het tweede deel, waarvan de stof grootendeels gereed ligt, hoopt Prof. Saussaye zoo mogelijk nog in dit jaar te doen verschijnen.

De vijf hoofd-afdeelingen zijn:

I. 's Menschen aanleg en bestemming.
II. Het leven in de zonde.
III. Het begin van het nieuwe leven.
IV. Het persoonlijk Christelijk Leven.
V. Het leven in de kringen der gemeenschap.

Ik hoop de volgende week de bespreking van dit werk te vervolgen.

G.

Vereenigingsleven.

STATISTIEKEN?

Bekend is het woord der Heilige Schrift, volgens hetwelk ons geven van aalmoezen zóó behoort te geschieden, dat de één̊e hand niet weet wat de andere hand doet, en dat we ons loon verliezen, indien we, bij het doen van weldaden, voor ons laten trompetten en bazuinen.

Als men aan dat woord denkt, dan wordt dubbele weersin opgewekt bij het lezen van de krantenberichten over de gaven, die voor goede doeleinden gegeven worden door mannen als Carnegie, Rockefeller c. a.

Het schijnt, dat men in Amerika van dergelijke giften of schenkingen statistieken opmaakt, want nog onlangs, toen de beide genoemde kapitalisten groote sommen wegschonken, kon men in de bladen lezen, tot welke bedragen de totalen hunner schenkingen reeds waren gestegen.

Nu zal men zeggen, dat er een verschil is tusschen schenkingen van groote sommen voor allerlei nuttige stichtingen van onderwijs en wetenschap en wat dies meer zij en het geven van aalmoezen; en dat is ook volkomen juist; maar veel tegenspraak zal wel niet behoeven te worden gedacht, als gezegd wordt, dat hetgeen de Heere Jezus over het geven van aalmoezen zeide, een regel bevat, die bij analogie op ander terrein, waarop de milddadigheid beoefend wordt, kan worden toegepast.

Het „geeft zonder iets weder te hopen," langen tijd ten onrechte zóó uitgelegd, dat men geen geld op interest mocht uitzetten, mag zeker wel óók in dien zin worden uitgelegd, dat men bij zijne giften niet geleid moet worden door de gedachte, dat men met bijzondere eere zal worden vermeld, maar dat men zooveel mogelijk moet geven in zulk een vorm, dat het weder ontvangen van eer of aanzien of wat dan ook, is buitengesloten.

Van uit dit standpunt bezien, vervullen de groote schenkingen van de Amerikaansche grootkapitalisten, welke op zoo weinig sympathieke wijze worden aangekondigd, eer met weerzin, dan dat ze verheffend werken.

Toch meene men niet, dat hetgeen hier gebrandmerkt wordt, alleen in Amerika en andere vreemde landen, maar niet ten onzent voorkomt, want de Amerikaansche methode is ook bij ons inheemsch. Met dit verschil echter, dat de grootste schenkingen die bij ons gedaan worden, van weinig of geen beteekenis zijn tegenover de giften, die ginds gegeven worden.

Wie mocht twijfelen aan de juistheid dezer bewering, moet maar eens nagaan, wat bij verkiezingen voor openbare lichamen zoo al plaats vindt. Hij zal dan bemerken, dat menig candidaat aanbevolen wordt met het argument, dat hij zóó- of zóóveel gegeven heeft voor deze of gene zaak van algemeen belang.

Oolangs nog werd in een groote stad een zeker candidaat aanbevolen door middel van een verkiezingsblad, dat een formeele statistiek bevatte van al de weldaden die de betrokkene verricht had.

Dit systeem moet ten eenenmale afgekeurd worden, omdat het den goeden geest bederft, die het geven beheerschen moet.

Onze tijd is echter nu eenmaal een tijd van statistieken. Men heeft van alle mogelijke massaverschijnselen statistische overzichten, die zeker, indien ze met kennis van zaken worden gelezen, eenig inzicht kunnen geven in de numerieke waarde en beteekenis van bepaalde gebeurlijkheden en die ongetwijfeld in menig geval kunnen aanwijzen, in welken zin maatregelen moeten worden genomen om eenige goede zaak te bevorderen of eenig kwaad te bestrijden.

En nu zal men wellicht vragen, of het niet goed zou zijn, ook van den arbeid der weldadigheid eens statistieken te gaan maken, om te zien hoe het met die weldadigheid ten onzent staat. Die vraag zou wellicht eenigszins bevestigend beantwoord behooren te worden, indien zoodanige statistieken eenig nut konden uitoefenen.

Het is echter niet wel in te zien, welk nut men er mede zou kunnen verrichten. Zijn zoodanige statistieken bedoeld om, heelemaal op zichzelf, eens te laten zien, hoeveel toch wel gegeven wordt, dan zijn ze reeds daarom veroordeeld, en oorzaak, dat het loon verloren gaat; wat nog in veel ernstiger mate doorgaat indien de bedoeling is, te doen uitkomen, dat het eene deel des volks zooveel meer doet dan het andere deel. Hetzelfde zou ook van kracht zijn, indien men wilde gaan aantoonen, dat in ons land per hoofd der bevolking meer gegeven wordt dan in andere landen.

Weldadigheidsstatistieken hebben trouwens natuurlijk slechts zeer geringe waarde voor de kennis der oeconomische toestanden, omdat het geven eerst in de tweede of derde plaats beheerscht wordt door oeconomische omstandigheden en veelmeer door zekere gezindheid des harten, die voor de kennis der oeconomische verschijnselen niet veel waarde heeft.

De kennis van statistische cijfers in zake het geven voor allerlei Christelijken en anderen philantropischen arbeid zou dus alleen eenige waarde kunnen hebben, indien men de bedoeling had, dat in ons land veel te weinig gegeven wordt, althans veel minder dan in andere landen.

Maar ook zoo bedoeld is de waarde van zulke statistieken zeer gering, want ten eerste is het haast ondenkbaar, dat men in andere landen statistieken zou hebben, die met de onze waren te vergelijken, en ten tweede mag wel in zeer sterke mate betwijfeld worden, of men de milddadigheid in een land op kan voeren door aan te toonen, dat zij elders ons vooruit is. Ten deze moge concurrentie tusschen twee of meer personen en ook nog tusschen verschillende groepen van een volk iets uitrichten. de concurrentie tusschen de volken onderling zal wel geheel werkloos kunnen worden geacht.

Neen, voor een zeer speciaal doel mogen statistieken over de geldelijke deelname aan philantropischen arbeid, aan den arbeid dus o. a. van het vereenigingsleven, nut en beteekenis hebben, generale statistieken kunnen geen nut hebben en zouden licht nadeelig werken.

De milddadigheid moet door twee heel andere vragen bepaald worden. Ten eerste door de vraag, hoeveel arbeid er is, die niet aangevat kan worden, die stil moet liggen of met halve kracht verricht worden, omdat er niet genoeg geld is. En ten tweede door de vraag, of ieder voor zich wel zooveel afzondert van hetgeen hem de Heere heeft toebetrouwd, als hij mág afzonderen.

Wat het eerste aangaat, mag wel gevraagd, of het noodig is, aan te toonen, dat er werk te over is. Ziet niet ieder om zich heen Christelijken arbeid wachtende, die gedaan of béter gedaan zou kunnen en moeten worden, indien er maar geld was. Is het niet, om nu maar iets zeer ergs te noemen, verschrikkelijk, dat in plaatsen, waar het geld toch wel is, jaren gewerkt moet worden om het geld bijeen te brengen, noodig voor den bouw eener Christelijke lagere school, waarop de kinderen onzes volks zitten te wachten; om maar niet te spreken van het verder voortgezette onderwijs, dat in onze steden van Christelijken kant over het geheel nog vrijwel verwaarloosd wordt?

En nu zegt men wel, dat uit dezelfde portemonnaie's telkens en telkens weer zooveel gevraagd wordt en voor telkens meer en telkens nieuwe zaken; maar als die klacht geuit wordt, mag toch gevraagd, of we reeds zoover zijn, dat we geven boven of zelfs ook maar tóór vermogen.

Zeker, als men vraagt, wat gegeven *moet* worden, dan is men spoedig aan een grens toegekomen; maar als men, heel anders, vraagt, hoeveel *mag* gegeven worden, zonder dat men voor God onverantwoordelijk handelt, dan is het haast, alsof er geen grens te bekennen is en alsof gaandeweg hooger gegaan kon worden, zonder dat men schade ondervindt.

De arme weduwe in den tempel gaf, naar menschelijk inzicht, boven haar vermogen, op onverantwoordelijke wijze. Als we allen eens zoo deden, zou er dan zooveel noodige arbeid moeten blijven wachten?

Buitenland.

Noorwegen. De Inwendige Zending. In Noorwegen speelt de Inwendige Zending een groote rol. Gelijk wij reeds mededeelden, is er in dit land voor honderd jaar een groote geestelijke beweging ontstaan door den arbeid van Hauge. Deze beweging liep in kerkelijk spoor, wanneer er mannen gevonden werden, die de kunst verstonden het nieuw ontwaakte leven voor de kerk te gebruiken. Zulke mannen waren de professoren in de Godgeleerdheid Johnson en Caspari, die het vertrouwen van alle Christenen in Noorwegen hadden en predikanten vormden, die gaarne met de mannen der Inwendige Zending samenwerkten. Maar er waren ook volgers van Hauge, die volgens ons ten onrechte beschuldigd worden in een onkerkelijk spoor te loopen, hetgeen het geval is met vele kleine vereenigingen of gezelschappen, wier bloei door het optreden van de moderne Theologie in Noorwegen in de hand gewerkt wordt. Men denke echter niet, dat zij die onkerkelijk genoemd worden, er voor ijveren om de Kerk des Heeren als overbodig op zijde te zetten. Neen, zij verlangen slechts, niet in de wegen, waarin zich thans de Luthersche Staatskerk van Noorwegen beweegt, te wandelen. Zij richtten een school op waarin zendelingen gevormd worden; ook stichtten zij een school voor opleiding van leekenpredikers, om „de vrije gemeente" van predikanten te voorzien. Men is in die kringen van oordeel, dat eenmaal „eene vrije Bijbelsche Kerk" uit de Staatskerk zal te voorschijn treden als een vlinder uit haar pop. Daartoe moet niet alleen de verkondiging van het Woord vrij zijn (dit werd toegestaan in 1842 toen het Conventikelplakkaat, op grond waarvan Hauge in de gevangenis werd gesloten, opgeheven is), maar ook de bediening van Doop en Avondmaal.

Men kwam tot de overtuiging, dat voor de ontwikkeling van gemeentelijk leven, de opwekking niet alleen voldoende is; dat daarbij ook de bediening der sacramenten behoort plaats te hebben. Het wordt in Noorwegen reeds ongelukkend toegelaten om het Heilig Avondmaal te bedienen, daar niemand er voor gestraft wordt, wanneer hij dit doet, al is het nog door de wetten des lands verboden. Als men nu de bediening van den doop er bij kan voegen, „dan hebben wij werkelijk Bijbelsche gemeenten, uit louter echte Christenen bestaande", zoo laat een voorstander der Inwendige Zending zich hooren. Nu zal men in verloop van tijd wel leeren, dat men eene reine kerk, een kerk van enkel geloovigen, nooit verkrijgen zal en dat het reeds veel is, wanneer men eene belijdende Kerk heeft en in stand houden kan.

Gemengd Nieuws.

De Luther-rok. Het Evangelisch Consistorium te Brunswijk bepaalde, dat de predikanten ook in hun buiten-ambtelijk verkeer, dus ook op de straat, een kleed moeten dragen, waardoor het aan den dag komt welk ambt zij bekleeden. De superintendent gaf, toen hiertegen bedenking ingebracht werd, te kennen, dat van »de hoogste plaats« het gewenscht werd dat predikanten altijd door in ambtskleeding zouden verschijnen en dat hij daarom de vrijheid genomen had, de predikanten daarmede bekend te maken.

Dezer dagen werd nu te Brunswijk eene vergadering gehouden door de vereeniging van predikanten uit de landskerk en daar werd de volgende resolutie aangenomen: »De gewenschte invoering van een buitengewone ambtskleeding is in tegenspraak met het wezen van de Evangelische predikantenstand en met het ambt dat Evangelische predikanten bekleeden; het bemoeilijkt de leeraars bij hun herderlijken arbeid en moet daarom afgewezen worden. Het is te wenschen dat in dit opzicht op de candidaten geen druk uitgeoefend worde.« Deze resolutie werd volgens het besluit der vereeniging door het moderamen aan het Consistorium overgebracht met verzoek ook aan »de hoogste plaats« daarvan mededeeling te doen. Men kan verwachten dat deze zaak ook in den Landdag ter sprake komt! De machthebbers in Brunswijk schijnen niet te verstaan, dat er in eene Protestantsche kerk van geen ambtskleeding sprake mag zijn, omdat het onderscheid tusschen clerus en volk is weggevallen.

De regeering en de zending in Duitschland. Ook in Duitschland is de regeering van lieverlede anders gaan denken over de zending. De laatste rede van den Staatssecretaris Lindequist gewaagde van het Christianiseeren der inboorlingen als iets dat op het gebied der koloniale politiek tot de wenschelijke zaken behoorde, waaruit bleek dat er bij de regeering in hare positie tegenover de zending een ommekeer kwam. In een Duitsch orgaan vinden wij de volgende juiste opmerking: »Hoewel de zending geen staatssubsidie van de regeering mag wenschen voor haar bekeeringsarbeid, zoo zal het haar te stade komen, wanneer in het moederland de belangstelling voor haar werk ook in koloniale kringen toeneemt en wanneer de regeering den beschavenden arbeid der zending in de scholen en aan de kranken ondersteunt.«

De zending in Duitschland heeft echter met groote financieele moeilijkheden te worstelen. In November had de Leipziger Mission een tekort van ƒ 85.000. De »Gossnersche Mission« zegt in een »bede om hulp«, dat hare inkomsten belangrijk verminderden en dat hare middelen bijna verbruikt zijn. De Broedergemeente zoowel als de Noord Duitsche Missie leven onder den zwaren druk van tekorten, die ten deele van vroegere jaren zijn. De Berlijnsche en Breklumsche zending vreesden evenzeer een tekort, wanneer zich niet hare vrienden in de Kerstweek zeer inspanden om krachtdadige hulp te verleenen.

Het Duitsch Reichsgericht besliste dezer dagen dat eene kerkelijke gemeente verplicht is, de toegangen tot het kerkgebouw in zoodanigen toestand te houden dat men zich zonder gevaar naar de godsdienstoefening kan begeven. Op 26 Dec. 1906 viel eene ongehuwde vrouw op weg naar de kerk van Schlawe niet ver van de kerkdeur tengevolge van gladdigheid, en brak daarbij een been. Zij eischte daarop van de kerkelijke gemeente eene schadevergoeding van 209 mark wegens verpleging en eene jaarlijksche rente van 600 mark, omdat zij niet meer in staat was den kost te verdienen. Deze zaak kwam ten slotte voor het »Reichsgerichts, dat overwoog: »de kerkgemeente noodigt de gemeenteleden tot het bijwonen der godsdienstoefeningen uit en is daardoor oorzaak dat een levendig verkeer ontstaat, waardoor de verplichting op haar rust ook de toegangen tot het kerkgebouw, en dat niet in den engsten zin, maar ook het straatplein onmiddellijk vóór de kerk, dat door de kerkbezoekers betreden wordt, vóór den aanvang der Godsdienstoefeningen te reinigen en geschikt voor het verkeer te maken. Deze verplichting blijft op het kerkbestuur rusten, ook al zou het plein vóór het kerkgebouw niet het eigendom der kerkelijke gemeente zijn en, wordt niet weggenomen in het onderhavige geval, dat de godsdienstoefening op den 2den Kerstdag plaats heeft«. Dientengevolge moest de kerk aan de vrouw de gevraagde schadevergoeding betalen.

Een tweede zaak kwam te Buttstädt voor. Mevrouw L. ging op 30 Sept. de treden van de van buiten aangebrachte trap, die toegang tot het kerkgebouw verleent, af. Zij gleed daarbij uit en brak haar rechterarm. Haar echtgenoot eischte 75 mark voor de doctorsrekening, 300 mark »Schmerzensgeld« en een jaargeld van 400 mark. Door het hoogste gerechtshof werd de helft van de gevraagde sommen den klager toegewezen. Deze rechtbank oordeelde, dat de vrouw struikelde door een gat in de negende trap. Door dat gat was het gevaarlijk die trap af te gaan. De kerk had pas voor verfraaiing van het gebouw 18000 mark uitgegeven, zonder dat men het noodig geacht had den toestand van de trap te verbeteren. Voor dit verzuim van den »Vorstand« der kerkelijke gemeente, werd de gemeente verantwoordelijk gesteld, zoodat deze zal kunnen betalen.

Winckel.

Voor Kinderen.

DEN STRIK ONTKOMEN.

II.

Een Huichelaar.

Uw Herder zal niet slaepen.
Marnix.

Caldon-house, waarheen wij den lezer verzoeken ons thans te vergezellen, was een dier oude schilderachtige gebouwen, wier juiste beschrijving de pen van een Walter Scott zou vereischen, en die thans in Engeland meer en meer zeldzaam worden. Gesticht onder de regeering van Hendrik V, in de oorlogen gedeeltelijk verwoest, later weder hersteld, was het van den eenen eigenaar op den anderen overgegaan, tot het eindelijk door aankoop was gekomen in de handen van Richard Hainsley, lid van de rechtbank en grondeigenaar in het graafschap.

De man, met wiens zoon wij zoo even kennis maakten, behoorde tot degenen, die de kunst verstaan om als 't getij verloopen is de bakens te verzetten, die voor- of achteruit gaan, alles met een vastgesteld doel — hun eigen voordeel. Zoo was er ook in zijne meening niets dwazer en onvoordeeliger dan een bepaalde godsdienstige richting aan te kleven, in een land, waar soms de vorst bepaalde wat de onderdaan had te gelooven. Aan alle waarachtige gemoedsovertuiging vreemd, was hij met geen de minste aarseling onder Hendrik VIII van de Roomsche kerk tot het door dien koning geschapene staatskerkelijke lichaam overgegaan; en de uitkomst had bewezen dat dit eene verstandige daad geweest was. Immers hij dankte er zijn plaats in de rechtbank aan. Wederom was het om deze te behouden, dat hij, toen Maria op den troon kwam, zich gehaast had tot de Roomsche kerk terug te keeren, om er zoolang in te blijven als zijn belang zou medebrengen.

Bij al het gevoel van afkeer, dat zulk een gedrag onwillekeurig in een Christelijk gemoed opwekt, zal het goed zijn op te merken dat, voor hem die niet in waarheid hervormd, en tot nieuw leven in den Heiland herboren was, in die dagen tot zulk eene veranderlijkheid gereede aanleiding bestond. Elke wisseling van souverein bracht eene wijziging in den godsdienst des Staats, vaak een vervolging tegen al wie niet medeging, met zich. 't Was toen meer dan ooit noodig hun die God en Zijn Woord liefhadden toe te roepen: „houdt wat gij hebt," en des te meer treurig dat juist zij, wier plicht 't geweest was dit te doen, somtijds het slechtste voorbeeld gaven. De vikaris van Bray, bij voorbeeld, was tot *vier* malen toe, beurtelings Roomsch en Protestantsch. Iemand verweet hem eens dat hij een „turncoat," een ellendige draaier was, zonder eenig beginsel." „Vergeef mij," hernam de waardige geestelijke, „ik ben zeer getrouw aan mijn beginsel gebleven, om namelijk als vikaris van Bray te leven en te sterven." Wat kon men van de kudde verwachten, waar de herders alzoo handelden!

Ondanks al zijn schranderheid kon Richard Hainsley niet zeggen, dat het hem in de wereld bijzonder was meêgeloopen. Of het kwam van den „doorboorden buidel," vermeld in zeker oud boek, om 't welk zich de eigenaar van Caldon-house nooit veel bekommerd had, zou ik niet durven beslissen. Genoeg — hij was in de laatste jaren steeds achteruitgegaan, en zelfs rustte er op zijne bezitting eene tamelijke schuld. Dag en nacht peinsde hij op middelen om deze af te doen niet alleen, maar tevens om weder tot zijn vorigen rijkdom te geraken, toen zich op eens een gelegenheid aanbood, die zelfs zijn stoutste verwachtingen overtrof.

De reisiger, dien we zoo even verlieten, Lawrence Ruther, had sedert lang de aandacht gewekt van een dweepzieke en ketterhatende koningin. Afstammeling der oude vervolgde en gejaagde Lollards, een prediker der gerechtigheid, door beproeving gelouterd, door vrees noch vleierij aan 't wankelen gebracht, ging hij 't land door om zijn broederen in het allerheiligst geloof op te wekken, om standvastig te rijn in het leven, of — getrouw tot den dood. 't Was natuurlijk, dat Rome's dienaren den getrouwen getuige haatten met een volkomen haat. Honderdmalen had men getracht hem te vatten, — telkens had hem de Heere wonderbaarlijk gered. Thans echter was zijn val besloten. Een belooning van 800 pond was uitgeloofd aan hem, die den vermetelen ketter aan „de gerechtigheid" zou uitleveren, benevens 100 pond voor den aanbrenger. Voorwaar een som, waarvoor wel een verrader kon te vinden zijn.

Op 't verdienen van dit loon had Hainsley zijn hoop gevestigd. Wel wist hij dat het niet gemakkelijk gaan zou des predikers schuilplaats aan te wijzen, veel minder hem aan het gerecht over te leveren. Maar toch meende hij na eenig nadenken de middelen ter bereiking van zijn heilloos doel te hebben gevonden. Vooreerst kon hij gemakkelijk berekenen, dat Ruther, wetende hoe gretig men hem zocht, zich voor een oogenblik waarschijnlijk aan de vervolging zou onttrekken. De beste en minst verwijderde schuilplaats bood Schotland, en op zijn tocht daarheen moest de vluchteling bepaald in de nabijheid komen van Hainsley's woonplaats. Ten andere was het niet waarschijnlijk, dat de rondtrekkende leeraar, die vroeger meermalen in en om Durham had vertoefd, en den landeigenaar alleen gekend had als een van Rome tot het Protestantisme bekeerde, weten zou dat hij thans weder het pausdom aanhing. Was er dus een middel om het slachtoffer naar Caldon-house te lokken, zoo leed het geen twijfel of de vangst zou gelukken.

Dit middel nu meende Hansley gevonden te hebben. Hij wist dat er onder zijn pachters vele waren, die in 't geheim of meer openbaar, der Evangelische waarheid geen kwaad hart toedroegen. Vooral was hem dit bekend van zekeren Brouwers, een Vlaming van afkomst, die met vele landgenooten zijn verdrukt vaderland ontweken was. Daar deze man behalve een oprecht gemoed, met Zaccheus den tollenaar ook nog dit gemeen had, dat hij klein van persoon was, noemde men hem gewoonlijk Kleine Broors.

Vóór de vervolging onder Karel V in de Nederlanden begon, had Brouwers het ambt van schrijver in de stad zijner inwoning bekleed, een omstandigheid, die gepaard aan de geleerde opvoeding, door hem genoten, het onderscheid tusschen zijn tegenwoordige omgeving en hem-zelf meer dan sterk deed uitkomen. Toen evenwel „Charles qui triche" 1) begon met zijn bloedige bevelen, en „der Lutherye" den oorlog verklaarde had Brouwers wijselijk al het aardsche schade en drek geacht voor de uitnemendheid der kennis van Christus Jezus. Engeland bood hem een ten minste veiliger toevluchtsoord, en zoo vinden wij thans den voormaligen stadsschrijver wederarbeidende met de handen, om het stuksken broods te winnen, dat hem een ongastvrij vaderland weigerde. Wonderlijke leiding Gods! Uit hetzelfde Engeland, dat zoo menig verdrukten Nederlander had opgenomen, zou nog geen veertien jaren later de vloot aanzeilen, wier fiere bemanning, den strijd aanbindend met hem, die zich thans koning van Engeland noemde, den verdrukten het edelste brengen zou, wat den mensch op aarde geworden kan — de vrijheid.

Maar 1 April 1572 was nog bedekt door wolken der toekomst, en die wolken waren dicht en grauw.

Kort nadat de regeering den prijs voor het vangen van den vermetelen ketter had uitgeloofd begaf Hainsley zich naar kleine Broors.

Na dezen eerst verteld te hebben, in welk gevaar diens geloofsgenoot Ruther, ten gevolge van het uitgeloofde geld verkeerde, liet hij er sluw op volgen: „Gij begrijpt dat het mij als

1) Karel die misleidt, bijnaam van Karel V.